

Jørgen Elklit, Johan Peter Noack og Ole Tonsgaard, Nationalt tilhørsforhold i Nordslesvig, Resultater fra en interviewundersøgelse, Aarhus: Acta Jutlandica XLIX, Samfundsvidenskabelig serie 14, 1978, 275 sider.

"Nationalt tilhørsforhold" kan betragtes som hovedrapport fra den interviewundersøgelse, der ved valget i 1971 blev foretaget i Sønderjylland - med speciel vægt på områder med mange tyskere (det såkaldte "kærneområde"). Udgangspunktet for bogens analyser er en definition af nationale mindretal som "varige sociale systemer med en kultur, der har sit udspring uden for den dominerende nationale kultur" (side 27 og igen side 187).

Denne definition skal jeg senere vende tilbage til. Men den præger de mere specificerede problemstillinger og hele gangen i den empiriske analyse. Enkelt udtrykt kredser bogen nemlig om 1) mindretallet som socialt system - hvem tilhører systemet, hvor meget deltager de i dets aktiviteter, og hvordan opretholdes medlemskredsen - og 2) forholdet til det omgivende samfund og tyskeres placering i samfundet. Det sidste drejer sig om spørgsmål som forholdet mellem dansk og tysk, tyskernes placering i stratifikationssystemet, forhold til medierne og placering i det politiske system. Sammenlagt kan bogen siges at belyse en række vigtige sider ved de indre og ydre forhold for nationalgruppen.

Denne belysning er i tillæg særdeles solid. Der er ikke mange ømme punkter i forholdet mellem kommentarer, konklusioner etc. på den ene side og dokumentation på den anden. Her er fremstillingen gennemført sober. Men derudover er der gjort meget ud af baggrundsdokumentation, redegørelser for brugte procedurer etc., således at man ikke blot kan læse selve bogen, men også få indblik i den bagvedliggende forskningsproces.

Endelig gør forfatterne sig anstrengelser for at sætte bogens resultater ind i en mere generel ramme, både ved redegørelse for nationalitetsideens historiske udvikling og ved en mere principielt eller systematisk orienteret begrebs- og problemdiskussion (kapitel 1 og 2).

Problemer er der dog også. Således er læseligheden ikke altid helt perfekt. Blandt andet fremtræder diskussionen i kapitel 2 til tider som en serie sammenkoblinger af meget generelle og højt-

Jørgen Elklit, Johan Peter Noack og Ole Tonsgaard, Nationalt tilhørsforhold i Nordslesvig, Resultater fra en interviewundersøgelse, Aarhus: Acta Jutlandica XLIX, Samfundsvidenskabelig serie 14, 1978, 275 sider.

"Nationalt tilhørsforhold" kan betragtes som hovedrapport fra den interviewundersøgelse, der ved valget i 1971 blev foretaget i Sønderjylland - med speciel vægt på områder med mange tyskere (det såkaldte "kærneområde"). Udgangspunktet for bogens analyser er en definition af nationale mindretal som "varige sociale systemer med en kultur, der har sit udspring uden for den dominerende nationale kultur" (side 27 og igen side 187).

Denne definition skal jeg senere vende tilbage til. Men den præger de mere specificerede problemstillinger og hele gangen i den empiriske analyse. Enkelt udtrykt kredser bogen nemlig om 1) mindretallet som socialt system - hvem tilhører systemet, hvor meget deltager de i dets aktiviteter, og hvordan opretholdes medlemskredsen - og 2) forholdet til det omgivende samfund og tyskeres placering i samfundet. Det sidste drejer sig om spørgsmål som forholdet mellem dansk og tysk, tyskernes placering i stratifikationssystemet, forhold til medierne og placering i det politiske system. Sammenlagt kan bogen siges at belyse en række vigtige sider ved de indre og ydre forhold for nationalgruppen.

Denne belysning er i tillæg særdeles solid. Der er ikke mange ømme punkter i forholdet mellem kommentarer, konklusioner etc. på den ene side og dokumentation på den anden. Her er fremstillingen gennemført sober. Men derudover er der gjort meget ud af baggrundsdokumentation, redegørelser for brugte procedurer etc., således at man ikke blot kan læse selve bogen, men også få indblik i den bagvedliggende forskningsproces.

Endelig gør forfatterne sig anstrengelser for at sætte bogens resultater ind i en mere generel ramme, både ved redegørelse for nationalitetsideens historiske udvikling og ved en mere principielt eller systematisk orienteret begrebs- og problemdiskussion (kapitel 1 og 2).

Problemer er der dog også. Således er læseligheden ikke altid helt perfekt. Blandt andet fremtræder diskussionen i kapitel 2 til tider som en serie sammenkoblinger af meget generelle og højt-

flyvende begreber, og læsere med en jordnær placering og uden speciel forudgående udrustning kan kun vanskeligt følge med i, hvad der således sker i sociologiens øvre sfærer. Også for andre læsere kan det punktvis være svært. Ser man på den citerede definition, er der mindst lige så megen flertydighed gemt i udtrykkene "socialt system" og "kultur" som i det udtryk, der skal fastlægges ("nationalt mindretal"). Det er bestemt ikke stof for lægfolk. Alligevel er dette kun et mindre punkt. For selv om enkeltheder kan forekomme uklare, lykkes det alligevel i den samlede diskussion at få fremdraget en serie centrale problemer, få dem sat ind i en helhed og få dem bragt ned til den konkrete virkelighed i Sønderjylland på en måde, der afgjort bidrager til bogens værdi.

Ved en samlet vurdering er der i dette tilfælde ikke grund til at garnere med forbehold: "Nationalt tilhørsforhold" er ganske enkelt et glimrende arbejde.

Flere resultater fortjener at fremhæves. Forfatterne peger således på, at tyskerne kan tænkes identificeret på to måder:

- ved "national identifikation" eller sindelag (dvs. man regner sig for tysker)
- ved adfærd (dvs. man er tysk i sin opførsel - går i tysk kirke, læser Der Nordschleswiger).

Man udvikler mål på begge dele. I begge tilfælde er der tale om skalaer med glidende overgang - fra stærkt dansksindet til stærkt tysksindet og fra ingen tyske adfærdsformer til mange (max. 8).

Selve spørgsmålet 'sindelag kontra adfærd' er spændende. Men ifølge forfatterne er der ikke tale om et "kontra", og hele spørgsmålet falder stort set væk: I praksis viser det sig, at der er en meget høj korrelation (gammaer på niveauet 0.90), hvilket sjældent ses i empirisk forskning.

Rent metodisk er det interessant, at en holdning (sindelag) er så godt korreleret med en bestemt adfærd. Og indholdsmæssigt er det ligeledes vigtigt, at sindelag ikke er noget frit i luften svævende: Tyskland er en realitet.

Dog synes jeg, at forfatterne mister en nuance, der ellers ligger i de tabeller, man præsenterer (p. 71) i forbindelse med gammaerne, og ydermere en nuance, der kunne være indgået som en styrkelse af, hvad der i øvrigt skrives i bogen. Man fremhæver, at der

trods alt er undtagelser fra sammenhængen mellem sindelag og adfærd, og nævner, at nogle danske har tyske adfærdsformer og nogle tyskere danske adfærdsformer. Formelt er det rigtigt, men det er slående, at der er en klar asymmetri. Undtagelserne, og specielt de lidt mere kraftige undtagelser, findes især blandt de tysksindede. Jeg skal prøve at drage det frem ved en tabel, der bygger på en omregning af tallene i tabel 4.3.

ADFÆRD	SINDELAG	
	Dansk	Tysk
Antal tyske adfærdsformer		
0-1	99 pct.	2 pct.
2-3 }		18 pct.
4-6 }	1 pct.	36 pct.
7-8	0 pct.	44 pct.
	100 pct.	100 pct.

De blakkede (hverken dansk- eller tysksindede) er udeladt. Der er ikke sondret mellem stærkt eller svagt nationalt sindelag. Da tabellen er fremkommet ved først at regne procenter om til absolutter ud fra tabel 4.3 og derefter regne tilbage til nye procenter for aggregerede grupper, kan der være mindre fejl i forhold til en mere direkte analyse af rådata.

De dansksindede har meget let ved at holde sig næsten totalt fri af tysk adfærd. Men de tysksindede har åbenbart sværere ved at være tyske i deres adfærd, og da man for det store flertal af tyske adfærdsformer kan finde danske paralleller, er dette et indicium på, at mange af dem må have dansk adfærd.

Ved behandlingen af de enkelte tyske adfærdsformer kommer det da også frem, at opslutningen langt fra er 100 procent fra de tysksindede. Men det samlede indeks for tysk adfærd viser i tilgift, at den danske kultur ikke blot er dominerende i betydningen at være flertallets kultur. Den er også dominerende i den forstand, at den er påtrængende over for mindretallet. Der er intet mærkeligt i, at gammaerne bliver meget høje: Tabellens sammenhænge er kurvelineære, og gammaer anerkender kurveliniære sammenhænge. Men når man i materialet som helhed kan se et stærkt sammenfald mellem sindelag og adfærd, skyldes det især forholdene blandt de dansksindede. Man kan finde en del tysksindede, der ikke er videre tyske i deres adfærd.

Dette rimer med bogens øvrige beskrivelse af mindretallets frem-

tidige eksistens som relativt truet: I det lange løb kan det stå i fare for at dø visnedøden. Grænsen til danskheden er ifølge forfatterne langt fra afspærret ved en uigennemtrængelig mur. Der si-
ves. Men især den ene vej.

Dette harmonerer igen med, hvad der i øvrigt skrives om mindretallets forhold til omgivelserne - til danskerne og det danske samfund:

- begge sider beskriver det indbyrdes forhold som "godt", "mere end godt" og "et eksempel til efterfølgelse".
- tilsyneladende passer det. For også andre resultater viser, at man har det rart med hinanden. Stærkt tysksindede er ikke mere tyske, end at de sætter større pris på danske sønderjyder og på københavnere end på folkefællerne fra Bayern. Modsat har stærkt dansksindede ikke noget videre mod hjemmetyskerne, og hos de svagt dansksindede er hjemmetyskerne ligefrem i højere kurs end københavnere. Baggrunden for disse prioriteringer er spørgsmål om, hvad man vil sige til at få folk fra forskellige grupper ind i familien, ind i omgangskredsen, få dem som naboer eller som overordnede. Der drages tilsyneladende ikke skel.
- kun ved den sociale placering kniber det på et enkelt punkt: Hjemmetyskerne er sjældent offentligt ansatte, og dette kan afspejle en vis diskrimination. Men de er ikke generelt socialt dårligere placeret, end danskerne er.

Tilsyneladende er det ikke blot landskabeligt, at Sønderjylland kan være en idyl, men også i forholdet mellem grupperne.

Dette leder op til nogle mere generelle overvejelser. Disse overvejelser står helt for min egen regning, selv om de er kraftigt inspireret af bogen. Spørgsmålet er, hvorledes indholdet af "tyskhed" - som beskrevet i bogen - skal placeres i forhold til forskellige mere principielle yderpunkter.

Ifølge definitionen skulle en nationalgruppe være et socialt system med en speciel kultur. Der er klart kulturelle særtræk ved tyskheden. Men allerede ved selve definitionen er én side ved det, der tidligere var vigtigt i nationalitetsproblemet - grænseflytning - skåret fra, for definitionen lægger alene vægt på netop det kulturelle.

Men dernæst kan man spørge, om tyskheden egentlig er et socialt system, og - især i hvilken forstand den er det? I Sønderjylland har man på nogle livsområder et sæt af tyske organisationer og adfærdsformer over for danske paralleller. For så vidt er det rimeligt at tale om et særligt "system". Men ved læsningen er det slående, at de tyske aktiviteter, man nævner og arbejder med, er koncentreret om det, folk laver efter arbejdstids ophør eller om 'kultur' i mere snæver forstand (kirke, avis, politik, skole, sprog), men ikke berører arbejdslivet eller det økonomiske område. Der optræder for eksempel ikke økonomiske organisationer à la tidligere tiders Kreditanstalt Vogelsang. Selv om de tyske aktiviteter i en vis forstand udgør et særligt system, er der langt fra tale om en ghetto, hvor et tysk system på alle livets - eller blot de vigtigste af livets - områder er et alternativ til det danske system.

Man vil ikke flytte grænser, der er ikke tale om en ghetto, og dertil kommer, som nævnt, at begge parter ser det indbyrdes forhold som eksemplarisk og gerne vil have kontakt med hinanden. Kontrasten til det billede, man får ved at læse historiske fremstillinger af forholdene i tidligere tider, kunne dårligt være større. Og man kan spørge, hvad der er den nærmeste parallel til nutidens tyskhed. I hvert tilfælde i visse passager forekom det anmelderen, at bogen nærmest beskrev en slags hjemstavnsforeninger for folk med udspring andetsteds, men temmelig godt indpasset i det eksisterende samfund - mere noget i retning af de danske samfund i Amerika end af 1930ernes tyskhed.

Men muligvis er det en tolkning, der trods alt er for idylliserende.

Hans Jørgen Nielsen